

УДК 72.01/03 '18/19'

д. арх. Івашко Ю.В.,

Київський національний університет будівництва і архітектури

ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІТЕКТУРИ СТИЛЮ МОДЕРН В УКРАЇНІ В ОСТАННІ РОКИ

Проаналізовано історичні та теоретичні дослідження модерну в Україні останніх років і внесок вчених.

Ключові слова: архітектура, модерн, дослідження.

В останні роки увага науковців до поглиблення вивчення модерну в архітектурі України зростає, відкриваються нові аспекти недосліджених або недостатньо досліджених попередниками питань. Деякі науковці розглядають модерн в архітектурі мистецтв України як загальне комплексне явище у взаємозв'язку з модерном сусідніх країн, деякі обмежують коло досліджень «регіональним модерном» окремих міст.

Так, зокрема регіональні школи модерну були всебічно досліджені в наукових дослідженнях С.В. Біленкової [1] та Л.К. Поліщук [8]. В дисертаціях цих авторів вперше цілісно розглядається модерн в архітектурі Чернівців та Івано-Франківська (Станіславова). С.В. Біленкова не лише виявила основні будівлі модерну Чернівців, а, використавши методіку дослідження модерну петербурзької школи, охопила сферу дослідження значно ширше, як “архітектуру доби модерну”, проаналізувавши причини появи і специфічні особливості модерну Чернівців на тлі загальної стильової різноманітності в архітектурі визначеного дослідження періоду.

Львівська сецесія та її особливості детально досліджувались мистецтвознавцем Ю.О. Бірюльовим [2]. Він всебічно висвітлив причини і наслідки появи сецесії у Львові, її прояви в мистецтві та архітектурі, специфіку періодизації об'єктів, навів описи та зображення характерних об'єктів, дослідив творчість видатних архітекторів львівської сецесії, атрибутував її об'єкти.

Значно збагатили теоретичну базу модерну Києва історичні описи об'єктів модерну, вміщені в книгах О.М. Друг та Д.В. Малакова [3]. Автори зібрали унікальний матеріал, завдяки якому можна доповнити свідчення про об'єкти модерну і відомих архітекторів, атрибутувати неатрибутовані пам'ятки, також вперше були опубліковані архівні кресленики та світлини деяких об'єктів модерну.

Дослідженням специфіки київського модерну в архітектурі займаються Г.С. Духовичний та Т.В. Скібіцька [10]. Внесок дослідників полягає в наступному:

- розглянуто містобудівну специфіку забудови Києва доби модерну, зафіксовано появу житлових будинків-кварталів (з 1910-х років), специфіку забудови кварталів;

- розглянуто київський модерн у контексті європейської традиції, виявлено такі стильові різновиди модерну України як національно-романтичний протомодерн, ранній флоральний, конструктивістський, ретроспективний, національно-стильовий [10, с. 39];

- підкреслено, що для київського модерну важко застосувати традиційну, прийняту для Європи та Росії хронологію стильового розвитку з поділом на три періоди – зародження, ранній та пізній періоди, окреслено часові рамки київського модерну – 14 років, зафіксовано специфіку періодизації модерну в Києві, виявлено роль другого “будівельного буму” 1907-1914 років [10, с. 39, 40];

- підкреслено, що протягом 1900-1914 років були реалізовані всі стильові модифікації київського модерну [10, с. 40];

- виділено прибутковий будинок як основний тип забудови модерну, модерн як міське явище [10, с. 41];

- детально описано по періодах основні пам'ятки модерну, зафіксовані прізвища архітекторів, складено хронопис найбільш характерних пам'яток модерну Києва, наведено портрети та короткі біографії архітекторів, інженерів, техніків-будівельників, перелік старих та відповідних сучасних назв вулиць і площ, де знаходяться об'єкти модерну.

Промислова архітектура Києва доби модерну досліджувалась В. Ієвлевою [4]. Вона проаналізувала специфіку промислового розвитку Києва кінця XIX – початку XX століть [4, с. 16, 17], дослідила містобудівний аспект в розташуванні пам'яток індустріального розвитку Києва, основні види промислових, інженерних, транспортних споруд кінця XIX – початку XX століття, проаналізувала специфічні особливості архітектурних форм, стилістичні напрямки, застосовані конструкції та будівельні матеріали, навела відомості про архітектурні конкурси.

Архітектура Криму доби історизму модерну висвітлена в публікаціях і книгах А.І. Коваленка [5]. Він досліджував різні аспекти, пов'язані з архітектурою та мистецтвом доби модерну, зокрема дослідженню методу стилеутворення в українському образотворчому мистецтві початку XX століття (на прикладі аналізу творчості художника І.Г. М'ясоїдова) була присвячена його кандидатська дисертація та монографія за цією темою, також досліджувалися

історія та принципи формотворення кримської архітектури кінця ХІХ-початку ХХ століть, стиль модерн в архітектурі Криму. Його науковий внесок в дослідження спадщини модерну полягає насамперед в описі і фіксації пам'яток модерну Криму, висвітленні авторства багатьох об'єктів, аналізі рис, притаманних об'єктам модерну Криму. А.І. Коваленко виявив загальну кількість об'єктів модерну в Криму – 106 об'єктів, основні об'єкти модерну в Ялті, Євпаторії, Алушті, Симеїзі, Севастополі, Симферополі, Феодосії, підкреслив вплив історизму на стилістику модерну в архітектурі Криму[5].

Український модерн, так само як і науковий внесок В.В. Чепелика [12], стали предметом серйозних досліджень не лише архітекторів і мистецтвознавців, а й філософів та культурологів. Зокрема, цій проблематиці присвячена монографія Ю.Г. Легенького “Украинский модерн” [6]. Ним висловлено тезу про своєрідність українського модерну не через його національне забарвлення, а через певне філософське світосприйняття [6, с. 7]. Ю.Г. Легенький дає власну оцінку існуючих архітектурно-мистецьких досліджень модерну в Росії і українського модерну в Україні. Детально торкаючись наукового внеску В.В. Чепелика [12], він зазначає наступне:

– український модерн слід розглядати в тісному взаємозв'язку як з іншими різновидами модерну України, так і з модерном інших країн, аналізуючи його як поліфонічну структуру, культурний феномен і постійно проводячи аналогії з іншими культурами минулого ;

– розгляд українського модерну лише як національного явища, яке в архітектурі типологічно походить від народного житла, без його взаємозв'язку з іншими різновидами модерну України і інших країн призводить до зведення українського модерну до рівня регіональної специфіки [6, с.113, 115].

Історико-архітектурний аспект київського модерну досліджений в численних публікаціях О. Мокроусової [7]. Дослідниця атрибує пам'ятки, аналізує модерн в руслі загальних тенденцій забудови цього періоду, висвітлює історію об'єктів модерну.

Грунтовну характеристику модерну Станіслава подано в дисертації Л.К. Поліщук [8]. На відміну від С.В. Біленкової, вона використала іншу схему побудови дослідження, звернувши більшу увагу саме на модерн як окремий стиль і на окремі об'єкти (передусім особняки) та їх деталі. Було проаналізовано причини появи, етапи розвитку і специфічні особливості модерну в архітектурі Станіслава, виділено періоди модерну в забудові, класифіковано типи планів і фасадів особняків, виявлено “знакові” об'єкти [8].

Значний внесок в архітектурну спадщину модерну Києва зробила О.М. Сердюк [9]:

- проаналізовано соціальні, історико-культурні, містобудівні, історико-типологічні, декоративно-пластичні аспекти формування київської житлової архітектури кінця XIX – початку XX століть;
- розглянуто житлові будинки і наведено їх характеристику відносно вулиць, тим самим підкресливши значимість містобудівного аспекта в житловій забудові;
- звернуто увагу на специфіку інтер'єрів житлових будинків кінця XIX-початку XX століть;
- наведено системну фотофіксацію фасадів та інтер'єрів житлових будинків;
- узагальнено та введено до наукового обігу інформацію про планувально-просторову організацію, типологічні характеристики, архітектурно-стилістичне вирішення та технічне оснащення інтер'єрів київських житлових будинків II половини XIX-початку XX століть;
- представлено в узагальненому вигляді архівні, документальні фото, натурні дослідження об'ємно-планувальної структури та архітектурно-художнього оздоблення інтер'єрів, історико-архітектурні інвентаризації пам'яток, більшість з яких опубліковано вперше;
- подано за принципом “Зводу пам'яток історії та культури України” з метою упорядкування матеріали ;
- проаналізовано об'єкти житлової забудови як комплекс в усій взаємодії його складових, з урахуванням особливостей формування їх об'ємно-планувальної структури, стильових тенденцій та архітектурно-художніх рішень;
- запропоновано методи і принципи класифікації пам'яток, які можуть активно впроваджуватись в пам'яткоохоронній та реставраційній сферах, виявляти, вивчати, брати на облік як окремі пам'ятки, так і цілі квартали, проводити роботи з консервації, реставрації та реабілітації пам'яток.

Новаторською є і дисертація М.М. Стакян, присвячена модерну Одеси [11]. Попри меншу кількість об'єктів модерну в Одесі у порівнянні з іншими центрами модерну, їй вдалося класифікувати і систематизувати їх з метою розробки рекомендацій з реставрації і реконструкції пам'яток архітектури, було використано кореляційний аналіз якісних і кількісних стилістичних даних в розрахунку, який визначає сферу параметрів, що вивчаються, при реставрації і реконструкції пам'яток модерну в Одесі. На основі проведених досліджень був запропонований ситуаційно обумовлений спосіб вибору параметрів морфології об'єктів, створена типологічна класифікація базових елементів стилю модерн [11].

В дисертації Г.В. Шевцової [13] детально проаналізовано модерн Хрещатика як четвертий стилевий етап в розвитку його забудови – 1890-1919-ті роки. Серед особливостей модерну Хрещатика дослідниця виявила наступне:

- модерн справив суттєвий вплив на забудову Хрещатика;
- на характер стилістики модерну Хрещатика сильно впливали притаманна існуючій більш ранній забудові багатостильність (особливо неоренесанс чи неокласицизм), в свою чергу стилістика модерну активно впливала на фасади більш ранніх споруд, які зазнали стилістичних нашарувань;
- автором був введений термін “розосереджений модерн”, аналог терміну “модернізована еkleктика”, що означає процес накладання зовнішніх рис модерну на фасади ренесансної чи класицистичної структури;
- були виявлені основні причини появи “розосередженого модерну”: це щільність вуличної забудови і репрезентативність та комерційність забудови Хрещатика, яка спричинила стриманість його форм декору модерну;
- виявлено значення “розосередженого модерну” в забудові Хрещатика на межі XIX – XX століть: забудова цього періоду була сформована на основі двох базових стилістичних напрямків та гармонізована за допомогою “розосередженого модерну”.

Література:

1. Біленкова С.В. Архітектура Чернівців XIX – першої половини XX століть / Світлана Вікторівна Біленкова. – Чернівці: Видавничий дім “Букрек”, 2009. – 440 с.
2. Бірюльов Ю. Мистецтво львівської сецесії / Юрій Бірюльов. – Л.: Центр Європи, 2005. – 184 с.
3. Друг О. Особняки Києва / О.М. Друг, Д.В. Малаков. – К.: Кий, 2004. – 823 с.
4. Ієвлева В. Пам'ятки індустріального розвитку Києва кінця XIX – першої третини XX століття. / В. Ієвлева. – К.: Прес-КІТ, 2008. – 248 с.
5. Коваленко А.І. Перлини кримської архітектури: історія і принципи формотворення кримської архітектури кінця XIX – початку XX століть / А.І. Коваленко. – Сімферополь: ДП «Таврія», 2011. – 288 с.
6. Легенький Ю.Г. Український модерн / Ю.Г. Легенький. – К. : НМАУ ім. П.И.Чайковського, 2004. – 304 с.
7. Мокроусова О.Г. Процеси збільшення висотності житла як характерна ознака будівельної активності кінця XIX – початку XX століття / Олена Мокроусова // Містобудування та територіальне планування. - 2006. – № 23. - С. 166-175.

8. Поліщук Л.К. Сецесія в архітектурі Станіславова кін. XIX – поч. XX ст. : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури : 18.00.01 / Поліщук Лариса Клавдіївна– Прикарп. ун-т ім. В. Стефаника держ. НДІ теорії та історії арх. і мист. – К., 2003. – 273 с.

9. Сердюк О. Київське житло другої половини XIX – початку XX століття / О.М. Сердюк. – Л. : Центр Європи, 2010. – 608 с.

10. Скібіцька Т. Київський архітектурний модерн (1900-1910-і роки) / Автор вступ. с. Духовичний Г. // Т.В. Скібіцька. – Л. : Центр Європи, 2011. – 232 с., іл.

11. Стакян М.М. Основные принципы реставрации и реконструкции зданий в стиле “модерн” в городах Южной Украины (на примере г. Одессы) : автореф. дисс. на соискание ученой степени кандидата архитектуры. / М.М. Стакян. – Ереван, 1999. – 12 с.

12. Чепелик В.В. Український архітектурний модерн / Віктор Васильович Чепелик. – К.: КНУБА, 2000. – 378 с., іл.

13. Шевцова Г.В. Архітектурно-просторові особливості формування вулиці Хрещатик в Києві (XIX-XX ст.) : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури: 18. 00. 01 / Шевцова Галина Вікторівна. – НАОМА., – К., 2002. – 210 с.

Аннотация

В статье проанализированы исторические и теоретические исследования модерна в Украине в последние годы и вклад учёных.

Ключевые слова: архитектура, модерн, исследования.

Annotation

In the article were analyzed the historical and theoretical researches of Art-nouveau in Ukraine at the last years and the investigations of scientists.

Key words: architecture, Art-nouveau, researches.